

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA -

ψ

Zlatka Cugmas

Predmet razvojne Ψ

- Psihologija je veda, ki preučuje duševne pojave v medsebojnih zvezah
- Psyhe – duša; logos – beseda, zakonitost
- Razvojna Ψ : preučuje spremembe in doslednosti Ψ delovanja (spočetje-smrt)
 - količinske, kakovostne spremembe
 - progresivne, regresivne spremembe
 - doslednost, stabilnost

Področja razvoja

- Telesni razvoj: telesne spremembe, zaznavni in gibalni razvoj.
- Spoznavni razvoj: mišljenje, spomin, govor, učenje.
- Čustveno-osebnostni razvoj: čustva, temperament, osebnost
- Socialni razvoj: komunikacija, medosebni odnosi, moralni razvoj.

Razvojna obdobja

- Prednatalno (spočetje-rojstvo)
- Dojenček (do 1 leta)
- Malček (1 leta -3 let)
- Zgodnje otroštvo (3 – 6 let)
- Srednje, pozno otroštvo (6 – pubertete)
- Mladostništvo (pubertete – 22.-24. leta)
- (Prehod v odraslost) Odraslost

Cilji razvojne Ψ

- Opis
- Razlaga
- Napovedovanje
- Vplivanje

NASTANEK PSIHOLOGIJE

- Kratka zgodovina, dolga preteklost
- 1879 – Wundt, Leipzig, prvi psih. laboratorij na svetu
- Animizem: demoni
- Religije

- Filozofija (ateizem): duša kot duh (idealisti) ali kot snov (materialisti)
- Srednjeveški filozofi
- Renesansa
- Sredina 19. st, prirodoslovne vede (metode in vsebina):
 - Fizika (zvočno valovanje)
 - Biologija (Darwin, evolucija)

- Fiziologija (živčevje)
 - Frenologija
 - Astronomija (reakcijski čas)
 - Medicina (psihopatologija)
- . Nekdanja Jugoslavija (pred 1. sv. Vojno se začne pojavljati); SLO: 1952: Mihajlo Rostohar, Veber, Bujas, Ivan Toličič

Nastanek razvojne psihologije

- Teoretična, empirična disciplina
- Primitivna družba: homunculus (delo, dečki, sposobnejši)
- Platon (427-347 pr.n.š.): Država, poklicno usmerjanje, periodizacija
- Aristotel (384-322 pr.n.š.): periodizacija

- Srednji vek: homunculus, starševski pragreh
- Renesansa:
- Jan Komensky (1592-1670):
izobraževanje vseh, prilagajanje
sposobnosti
- John Locke (1632-1704): tabula rasa
- Jean Jacques Rousseau (1712-1778)

- Biografske študije v 19. st.
Charles Darwin (1809-1882)
Wilhelm Preyer (1841-1897)

Subjektivnost, en otrok, višji sloj

- Gibanje za preučevanje otroka (konec 19.st) – ustanovitelj Stanley Hall (1844-1924); teorija rekapitulacije
- Alfred Binet (1857-1911) s Henry Simon – 1905 – test inteligentnosti
- Psihološke šole: behaviorizem, psihoanaliza, kognitivna Ψ

Pristopi psihološkega raziskovanja

- Vzdolžni ali longitudinalni pristop
- Prečni ali transverzalni pristop
- Pristop časovnega zamika
- Sekvenčni pristop
- Mikrogenetski pristop

Metode in tehnike zbiranja podatkov

Opazovanje:

Naravno okolje – laboratorij.

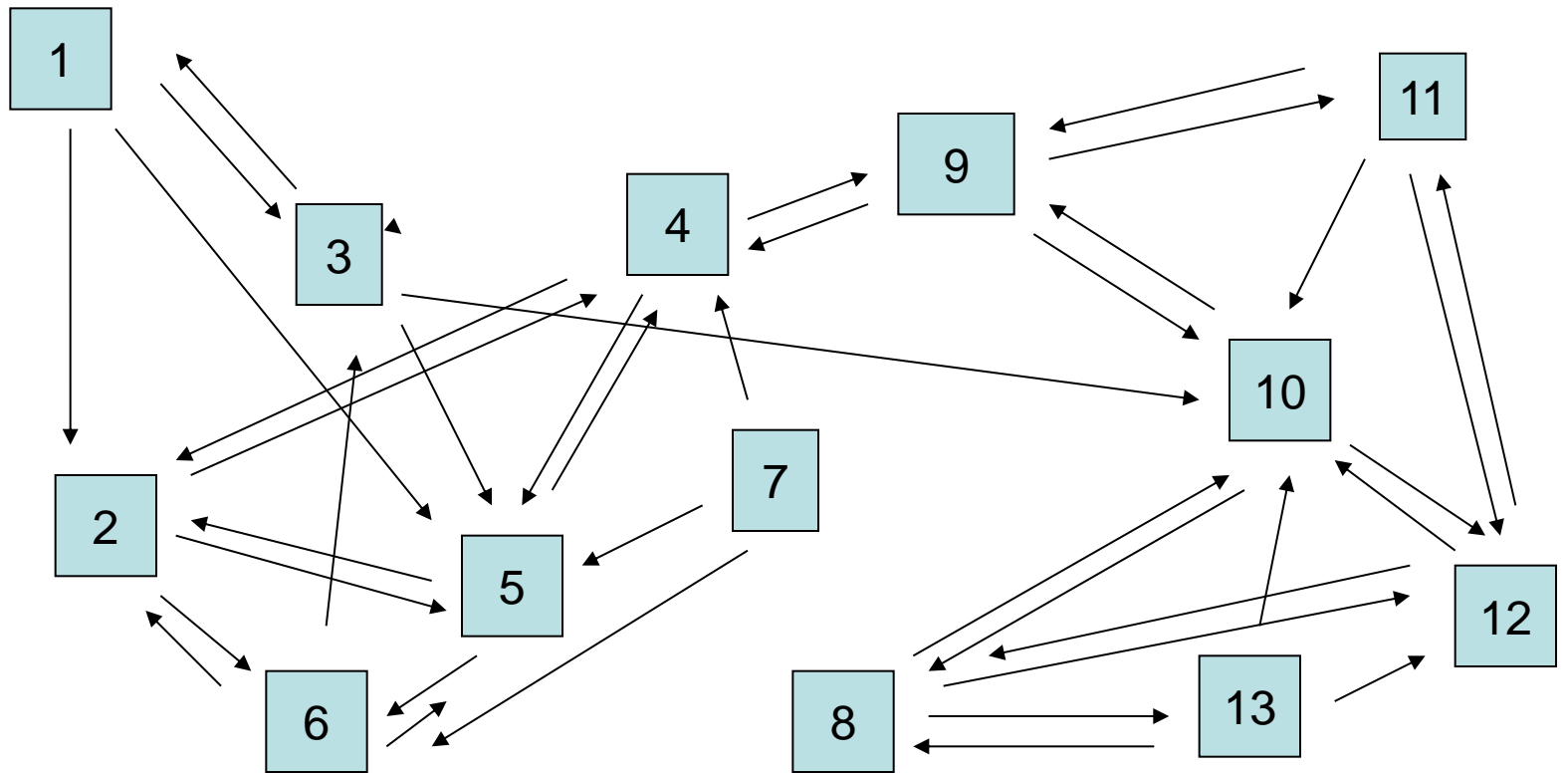
Anekdotsko, biografsko (načrt, besednjak, sprotno zapisovanje, razlaga, opis situacije), sistematično (sobe za opazovanje, metoda časovnih vzorcev, postavke in opis situacije)

- Eksperiment: izzvano obnašanje, nadzorovano, ponovitve, spremenljivke, vzporedne skupine (KS, ES: eno, dvojajčni dvojčki, razdeljeni pari, enake skupine, izenačenje celot)
- Kvazieksperiment (branje s strani vzgojiteljice vpliva na govorni razvoj otrok)

- Intervju: (ne)strukturiran, študija primera
- Vprašalnik: jasna, nesugestivna vprašanja, intimnost, časovno oddaljeni dogodki, pisanje odgovorov, dolžina, preizkus
- Rangiranje
- Ocenjevalne lestvice

- Testi: (ne)standardizirani; individualni-skupinski
- Sociometrična metoda (sociogram, indeks: $n+ - n- / n \text{ članov} - 1$)
- Projekcijske tehnike (Rorschachova metoda pack, Murrayev Test tematske apercpcije)

Sociogram

Merske karakteristike

- Veljavnost
- Zanesljivost (notranja – Cronbachov koeficient α ; test-retest)
- Objektivnost
- Občutljivost

Razvoj mišljenja

(Jean Piaget: 1896-1980)

- Razvojna epistemologija
- Klinična metoda
- Predstava o realnosti
- Mentalna shema
- (dis)ekvilibrium, ekvibracija
- Mentalna asimilacija, akomodacija
- Višja stopnja ravnotežja, prilagojenosti
- Spirala razvoja

Razvojne stopnje

- (razvoj kot neprekinjen proces)
- **SKUPNE ZNAČILNOSTI:**
- Stalno zaporedje
- Individualen tempo
- Individualna najvišja stopnja
- Prehajanje iz stopnje v stopnjo
- Pomen izkušenj, ne izobrazbe

- Stopnja senzomotorične inteligentnosti (0-2)
- Preoperativna stopnja (2-7):
prekonceptualno, simbolično mišljenje (2-4), intuitivno mišljenje (4-7)
- Stopnja konkretno logičnih operacij (7-11)
- Stopnja formalno logičnih operacij (11-15)

Stopnja senzomotorične inteligentnosti

- 0-1 mes: diferenciacija refleksov
- 1-4: oblikovanje prvega akcijskega vzorca (primarne krožne reakcije)
- 4-8: oblikovanje akcijskega vzorca z zunanjim svetom (sekundarne krožne reakcije)
- 8-12: usklajevanje podobnih akcijskih vzorcev

- 12-18: terciarne krožne reakcije – eksperimentiranje
- 18-24: pojav mišljenja pred začeto aktivnostjo - reprezentacije

Razvoj konstantnosti, stalnosti predmeta

- 0-2 mes: otrok predmeta ne išče
- 2-4: ga pričakuje
- 4-8: išče delno skrit predmet
- 8-12: išče, a ne pri premestitvi
- 12-18: išče, če vidi premestitev
- 18-24: konstantnost predmeta

Delovni list: Spoznavni razvoj v prvem letu življenja

- Zupančič, M. (2004). Novejša pojmovanja zgodnjega spoznavnega razvoja. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.): Razvojna psihologija (str. 193-203). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

1. To, da otrok uporablja leseni kocki vedno tako, da postavlja eno na drugo, lahko razložimo z:

- a) Mentalno akomodacij
- b) Ekvilibracijo
- c) Mentalno asimilacijo
- d) Habitvacijo

2. K značilnostim pripišite ustrezno razvojno stopnjo senzomotorične inteligentnosti.
- a) Delovanje na okolje izven sebe
 - b) Želja pridobiti nove ugotovitve o okolju
 - c) Reflekse uporablja v stiku z novimi dražljaji
 - d) Zadovoljstvo ob dejavnostih na lastnem telesu
 - e) Razvoj reprezentacij
 - f) Integriranje sekundarnih krožnih reakcij

3. V kateri stopnji senzomotorične inteligentnosti je otrok sposoben načrtovati svoja dejanja (z vpogledom)?

4. Izberite v vsakem paru “ležečih besed” pravilno.

Habituacija je tip *razvoja / učenja*, pri katerem se ponavljajoče izpostavljanje *istim / različnim* dražljajem kaže v *porastu / upadu* posameznikovega odziva na te dražljaje, ki ga ne moremo pripisati enostavni spremembi v njegovem stanju, utrujenosti ali *senzorni / motorični* prilagoditvi, temveč najverjetneje odraža naraščajočo spoznavno *razumevanje / poznanost* dražljajev.

5. Kako imenujemo obnovitev pozornosti na dražljaj?

6. S čim razlagate ugotovitve naslednjega preizkusa (Butterfield in Siperstein, 1972): Dva dni stari novorojenčki odgovarjajo na glasbo, ki zanje predstavlja prijeten dražljaj. Če sesanje dude sproži glasbo, novorojenčki dudo sesajo dlje kot v kontrolnem pogoju. Če sesanje dude izključi glasbo, sesajo manj.
- a) Posnemanje
 - b) Prepoznavanje ekvivalentnih informacij, ki jih zaznajo z različnimi čuti
 - c) Klasično pogojevanje
 - d) Instrumentalno pogojevanje
 - e) Habitucija

7. Opišite eksperiment z branjem otroških zgodb (DeCasper in Spence, 1986), ki dokazuje, da imajo novorojenčki že v prvi podstopnji senzomotorične inteligentnosti razvit dolgoročni spomin.

8. Opišite naslednje dogodke:

a) Habituaacijski dogodek

b) Mogoč testni dogodek

c) Nemogoč testni dogodek

9. Kaj zahtevamo od otroka v drugi podstopnji senzomotorične inteligentnosti v Piagejevih eksperimentih in kaj v eksperimentih sodobnejših avtorjev?
- a) Aktivno iskanje zakritih predmetov
 - b) Pravilen besedni odgovor
 - c) Opazovanje s habituacijo in dishabituacijo
 - d) Koordiniranje akcijskih shem odstraniti oviro in seči po predmetu
 - e) Razlago odgovorov

10. Pojasnite potek eksperimentov, ki jih kažejo ostale slike v poglavju.

11. Kako otrok oblikuje svoja prva spoznanja o svetu?

- a) Z aktivnim delovanjem nanj
- b) Z učenjem po metodi poskusov in napak
- c) Z učenjem z opazovanjem kontrastnih dokazov
- d) Z eksperimentiranjem

12. Navedite primer kontrastnih dokazov.

13. Kako bi omogočili, da dojenček razvije pojem o učinku težnosti?

Razvoj operacij

- Reverzibilnost (cev)
- Egocentrizem – recipročnost (planine, brat)
- Centracija – decentracija (multipla, hierarhična klasifikacija, konzervacija (identiteta, kompenzacija, reverzibilnost))

Konzervacija količine

- Številna (6-7 let)
- Dolžine (7-8 let)
- Ločenih stvari (8 let)
- Tekočine (8 let)
- Snovi (8 let)
- Prostora (9 let)
- Teže (10 let)
- Spodrinjene tekočine (po 12. letu)

Pojem števila

- Konzervacija števila
- Tranzitivnost (naloga seriacije)
- Razredna inkluzija

- V dobesednem govoru zapišite logične razlage vsake konzervacije količine posebej.

Predvzročna pojmovanja

- Motivacija (do 5;6 let): *Voda v reki teče zato, da bi prišla do morja.*
- Finalizem: *Sanje so zato, da razveselijo otroke.*
- Fenomenalizem: *Kamen je lahek, ker je siv.*
- Magijsko verovanje: *Ko hodimo, premikamo luno.*

- Artificializem (od 6 do 9 let): *Ljudje so ustvarili reke, da bi se z ladjami lahko vozili iz enega kraja do drugega.*
- Animizem: *Mesec raste kot jaz.*
- Mehanična razlaga (od 9;5 let): *Vesla ženejo čoln.*
- Prostorninska razlaga: *Čoln izpodriva vodo.*

- Zgoščevanje, razredčevanje: *Kamen je nastal tako, da se je voda zgostila.*
- Najdite svoje primere!
- Začetni realizem → recipročnost, relativnost, objektivnost

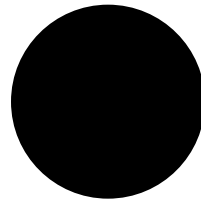
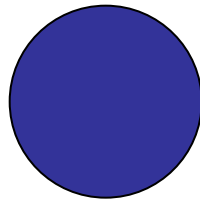
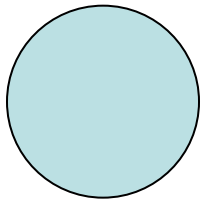
Poimenuj razlage:

1. Če boš poreden, bo grmelo.
2. Dežuje zato, da bom lahko skakal po lužah.
3. Torba je žalostna, če jo vržem v kot.
4. Veliki avtomobili so hitri.
5. Mlin se vrti, ker nanj teče voda.
6. Človek je naredil sonce, da ga greje.
7. Majhni psi so prijazni, velikih se moraš bati.
8. Voda je mokra, ker je modra.

Stopnja konkretno logičnega mišljenja

Otrok potrebuje za logično mišljenje konkreten material.

Če ima Janez svetlejši lasi kot Miha in temnejši kot Peter, kdo ima najsvetlejši lasi?

Stopnja formalno logičnega mišljenja

- Naloga z nihalom.
- Naloga s tekočinami.

Kritika Piagejeve teorije

- Egocentrizem: Skrivanje otroka (Hughes in Donaldson, 1979) – 3;6-5 let; Avto z muco in psom (Miller idr., 1970) – 2 leti; Mama, ali lahko vzamem piškot? (Mossler idr., 1976) – 60 % 4-, vsi 6-letniki odgovarjajo recipročno
- Animizem: Kaj je živo: kamen, človek, punčka?; Kaj misli, čustvuje?

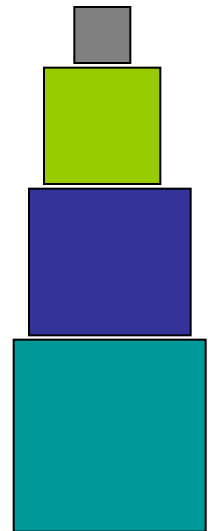
- Artificializem: Kaj so naredili ljudje: sonce, psa, punčko, čevlje?
- Razredna inkluzija: Ali je več črnih krav ali več krav, ki spijo?

Značilnosti nalog sodobnih raziskav:

- So zanimive
- Z njimi ima otrok izkušnje
- Vprašanja so konkretna

Igre, ki spodbujajo razvoj mentalnih operacij

- Igrača: različno velike kocke
- Igra: zlaganje stolpa
- M. operacija: tranzitivnost (zlaga kocke od največje do najmanjše)

Moralni razvoj

- Je oblikovanje zavesti o tem, kaj je pravilno in kaj napačno, ter vzpostavljanje nadzora nad lastnimi potrebami in željami glede na standarde okolja.

Splošne norme (Maccoby, 1980):

- Ogrožanje sebe in drugih
- Zdravje
- Lastnina
- Agresivnost
- Seksualni nadzor
- Vzdrževanje sebe, drugih
- Govorjenje resnice, držanje obljube
- Spoštovanje avtoritete, oblasti

Dimenzije moralnega razvoja:

- Čustvena
- Spoznavna
- Vedenjska

Teorije moralnega razvoja:

- Spoznavna
- Psihoanalitična (superego) – S. Freud
- Teorija socialnega učenja (identifikacija, pogojevanje, posnemanje) – Skinner; Bandura

Piaget – stopnje:

- Heteronomna (moralni realizem)
- Avtonomna

Vrste pravil:

- **Moralna** (pravičnost, blagostanje drugih)
Ne smem ga udariti, čeprav sem jezen nanj.
- **Konvencionalna** (dogovor v soc. skupini)
Ob prihodu profesorja v razred učenci vstanejo.
- **Osebna** (osebne preference)
V šolo ne nosim kratkih kril.

Kritika Piageja:

- Pri 3. letih prepoznajo namen ob enaki škodi (selektivno upoštevanje namer)
- Predšolski otroci se sprašujejo o pravičnosti zahtev avtoritet (srbske raziskave)
- Pri 4. letu starosti: razlikujejo moralna in konvencionalna pravila; moralni prekršek je prekršek tudi, če odrasli zanj ne vedo in če akter pravila ni poznal

Kohlberg – stopnje:

- **PREKONVENČIONALNI (PREDOGOVORNI) NIVO:**
- Stopnja poslušnosti in strahu pred kaznijo (zgodnje otroštvo)
- Instrumentalno relativistična stopnja (srednje, pozno otroštvo)

- **KONVENCIONALNI (DOGOVORNI NIVO):**
- Stopnja medsebojnega ujemanja
- Orientacija k zakonu in redu (mladostništvo)

- **POSTKONVENCIONALNI
(POSTDOGOVORNI) NIVO:**
- Orientacija k socialnemu dogovoru
- Orientacija k univerzalnemu etičnemu principu

Dejavniki moralnega razvoja

- Inteligentnost
- Logično mišljenje
- Okolje: vrstniki, vzgojni slog

Razmislimo:

- Kako so vas vzgajali starši?
 - So bili odzivni?
 - So bili zahtevni?
 - So se zanimali za vas?
 - Ste lahko soodločali?
 - So vas kaznovali?
 - So razlagali svoja vedenja do vas?
 - So vam “vse pustili”?
 - So imeli previsoka pričakovanja in zahteve do vas?
 - Kateri vzgojni slog bi jim lahko pripisali?

Vzgojni slogi

	ZAHTEVNI	NEZAHTEVNI
ODZIVNI	Avtoritativni- demokratski	Permisivni
NEODZIVNI	avtoritarni	nevpleteni

Vedenje staršev

- (Ne)primernost zahtev
- Sprejemanje oz. zavračanje otroka
- Kaznovanje

Razporedite zgornje lastnosti po vzgojnih slogih.

Razmislimo:

- Naštejte sedem posledic, ki jih je imela oz. jih ima pri vas kazen? Rangirajte jih od najbolj do najmanj pomembne.
- Naštejte sedem posledic, ki jih je imela oz. jih ima pri vas nagrada? Rangirajte jih od najbolj do najmanj pomembne.
- Sta imeli kazen in nagrada, ki ste ju dobili od staršev, na vas enake posledice kot pri vaših sorojencih? Zakaj da oz. ne?

Posledice pri otrocih:

- Čustveno razpoloženje
- Inhibicija vedenja
- Socialna prilagojenost
- (anti)socialno vedenje
- Prilagoditev na šolo
- Moralni razvoj

INTERAKCIJA otrok-starši (otroci vplivajo na vedenje staršev), slog ne deluje na vse otroke enako.

Kazen je učinkovita:

- VEDNO SLEDI nesprejemljivemu vedenju
- Če dejanje prej ni bilo NAGRAJENO
- Če dejanju ne DVIGNE VREDNOST
- Če je BLAŽJA
- Med in TAKOJ ZA nesprejemljivim vedenjem
- Izvrši jo oseba, na katero je otrok NAVEZAN
- Otrok zve RAZLAGO zanjo (vzgojna tehnika **INDUKCIJA**: predstavitev posledic vedenja in razlage za dejanja)

Posledice kazni:

- Zniža SAMOSPOŠTOVANJE
- Sprejemljivo obnašanje le pod NADZOROM
- MODEL agresivnega obnašanja
- IZOGIBANJE ljudem, ki kaznujejo

Nagrada je učinkovita:

- Če je DOSLEDNA
- Če ni PREPOGOSTA
- Nagradimo POSNEMANJE
- Nagradimo ŽELENO VEDENJE, ne čakamo, da se pojavi neželeno

Moralni razvoj dojenčka in malčka

Konec 1. leta, v 2. letu starosti:

- PROSOCIALNO, ALTRUISTIČNO VEDENJE (delovanje v prid drugim brez pričakovanja koristi zase)
- SIMPATIJA
- PRESOJANJE

- KRIVDA (povzroči jo distress oz. kršitev standardov):

Vznemirjenje ob raztrgani obleki

Popravi dejanje (po udarcu ga poboža)

- INHIBICIJA DEJANJ
- EMPATIJA (razumevanje čustev drugih in odzivanje s komplementarnimi čustvi):
- Egoistična: jok, smeh; išče tolažbo zase
- Pomoč žrtvi

Dejavniki, ki vplivajo na moralni razvoj dojenčka, malčka

- Doslednost odzivov drugih
- Samostojnost v odločitvah
- Spomin
- Rerezentacije
- Verbalizacije (“to ne smem”)
- Sposobnost odlaganja zadovoljitve potreb

Razmislimo:

Če bi morali razdeliti določeno vsoto denarja zaposlenim v podjetju, po katerem kriteriju bi ga razdelili?

Moralni razvoj v otroštvu

PRAVIČNA PORAZDELITEV (DISTRIBUTIVNA PRAVIČNOST):

- TREBA JE DELITI (zg. otr.)

“Ni prav, da ni razdelil bombonov.”

“Sem ji posodila punčko, sicer se ne bi hotela igrati z mano.”

- VSI MORAJO DOBITI ENAKO

“Tovarišica bi morala dati vsem enako pudinga.”

- VAŽEN JE TRUD (sr. otr.)

“Zasluži si več zvezdic, ker se je pri risanju bolj potrudil.”

- DOBRONAMERNOST: VAŽNA JE POTREBA (prehod v poz. otr.)

“Naj dobi več čokolade, saj mu je doma nikoli ne kupijo.”

Dejavnik: starši in njihova kultura
(individualistična, kolektivistična)

Razmislimo:

- Kaj storite, ko med potjo na fakulteto (se vam mudi, saj že zamujate na vaje) vidite starejšega moškega, ki mu je spodrsnilo na ledu in se ne more pobrati?
- Zakaj to storite oz. ne storite?

Razvoj prosocialnega sklepanja (N. Eisenberg, 1982)

- HEDONISTIČNA, PRAGMATIČNA USMERJENOST (zg. otr., prehod) – lastna potreba

“Ne bom ji pomagal, ker bo meni zmanjkalo časa za reševanje nalog.”

USMERJENOST K POTREBAM DRUGIH (zg. otr., prehod, sr. otr.) – ni empatije

“Sem ji povedal odgovor, ker ga ni vedela, je potrebovala pomoč.”

- EMPATIČNA USMERJENOST (poz. otr.)
 - zavzemanje vloge drugega

“Gospa težko stoji, zato ji bom odstopil sedež.”

Razmislimo:

- Zakaj ste storili nekaj drugače, kot ste menili, da bi morali storiti?

Zveza: presojanje – vedenje (s starostjo narašča)

1. KATERO PRAVILO IZBRATI?

- starši – vrstniki

“Jaka mi je rekel, da ne smem povedati tovarišici, ampak ona bi to morala vedeti.”

- katero je pomembnejše?

“Moram pomagati sošolcu, ne smem zamuditi pouka.”

2. ČUSTVA

- jeza

“Bil sem tako jezen, da sem ga kar udaril.”

- čustvena prikrajšanost (pritegniti pozornost)

“Tovarišica me je kregala, ko sem vrgel kredo.”

3. POTREBA PO SAMOPOTRJEVANJU

“Samo jaz sem si upal vreči kamen v šipo.”

4. SPOSOBNOST SAMONADZORA

“Nosem pojedel smetane, ker sem si zamislil, da je le oblak.”

5. SPOSOBNOST ODLOGA ZADOVOLJITVE POTREBE

“Bom jutri šel na igrišče. Danes bom naredil domači nalogo.”

SPODBUJANJE MORALNEGA RAZVOJA

- Otrok mora poznati pravila in razlage.
- Vživljanje v vlogo drugih.
- Doslednost v zahtevah.
- Skladnost med pravili, ki jih postavljajo različni vzgojitelji.
- Kršitve pravil.
- Občutek sramu in krivde.
- Posledice nemoralnega ravnanja.
- Popravljanje napak: (ne)recipročna kazen
- Vzori.
- Razmišljanje in upoštevanje otrokovih motivov.